

**ArcheoPro Archeologisch rapport
Nr 713**

**‘t Hoekske, Berkel-Enschot
Sectie B - percelen 1577, 3878, 3936 en 2969
Percelen Novaform Vastgoedontwikkelaars b.v.
gemeente Tilburg**

Richard Exaltus
Joep Orbons

April 2007

ArcheoPro

ArcheoPro Archeologisch rapport Nr 713

't Hoekske, Berkel-Enschot Sectie B - percelen 1577, 3878, 3936 en 2969 Percelen Novaform Vastgoedontwikkelaars b.v. gemeente Tilburg

Colofon

Oprachtgever: Novaform Vastgoedontwikkelaars b.v.

Status: Eindversie

Datum: 2 mei 2007

Projectcode : 07-011-S Hoekske, Berkel-Enschot

Bestandsnaam : ArcheoPro, Hoekske, Berkel-Enschot, 2007 05 02

Archis CIS-nummer: 21765

Auteur: Richard Exaltus, Joep Orbons

Projectleider : Richard Exaltus, Joep Orbons

Projectmedewerkers: Peter Jennekens, Joost Bekendam, Henk Ramakers, Hon Rik

Onderaannemers: nvt

Autorisatie: Richard Exaltus

ISSN : 1569-7363

Uitgegeven door Souterrains, Partner of ArcheoPro

© Copyright 2007 Souterrains, Maastricht

Souterrains, Partner of ArcheoPro

Holdaal 6

NL 6228 GH Maastricht

Nederland

Tel : 0(0 31) 43 3672586

Fax: 0(0 31) 43 3672585

Mobiel: 0(0-31) 6-15 071 366

BTW: NL.1575.24.541.B01

e-mail: j.orbons@souterrains.nl

www.souterrains.nl

Kamer van Koophandel Zuid Limburg: 14066883

Postbank: 8980640

IBAN: NL29PSTB0008980640 BIC/ Swift: PSTBN L21

Inhoudsopgave:

Samenvatting	4
1 Inleiding	4
1.1 Algemeen	4
1.2 Locatiegegevens:.....	4
1.3 Onderzoek	4
2 Methoden	6
2.1 Bureauonderzoek	6
2.2 Veldonderzoek	6
3 Resultaten bureauonderzoek	8
3.1 Geo(morfo)logie en bodem.....	8
3.2 Archeologie.....	9
3.3 Historie.....	12
3.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel	13
4 Veldonderzoek	15
4.1 Aanpak	15
4.2 Resultaten oppervlaktekartering	15
4.3 Resultaten booronderzoek.....	17
5 Conclusies en aanbevelingen	22
Literatuur.....	23

Samenvatting

Op 17 maart is door ArcheoPro een Inventariserend VeldOnderzoek (IVO) met bureaustudie. uitgevoerd op het terrein 't *Hoekske* te Berkel-Enschot.

De aanleiding voor het onderzoek vormt de voorgenomen herinrichting van het terrein.

Het onderzoek had een verkennend karakter voor wat betreft de mate waarin de oorspronkelijke bodemopbouw nog intact is ("kunnen er resten aanwezig zijn"). Mogelijke prehistorische resten konden door middel van oppervlaktekartering en booronderzoek tevens direct gekarteerd worden ("zijn er resten aanwezig").

Het plangebied ligt op lemig dekzand dat is afgezet in de laatste fase van de periode van de ijstijden (tot 10.000 jaar geleden).

De bodemkaart geeft overal binnen het plangebied de aanwezigheid aan van hoge zwarte enkeerdgronden.

De ligging van een voormalig beekje op enkele honderden meters ten westen van het plangebied, kan betekenen dat met name het hoger gelegen noordelijke deel van het plangebied een aantrekkelijke vestigingslocatie kan hebben gevormd in de prehistorie. Voor dit deel van het plangebied geeft de IKAW een hoge kans op het aantreffen van archeologische resten aan terwijl het zuidelijke deel in verband met de lagere ligging, een middelmatige kans op het aantreffen van archeologische resten heeft.

Op basis van de bekende (en gecorrigeerde) gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied moet worden geconcludeerd dat archeologische vondsten uit perioden van voor de IJzertijd schaars zijn in de omgeving van het plangebied. Enkele vuursteenvondsten geven aan dat in de Steentijd echter wel menselijke activiteiten plaatsvonden in de (wijde) omgeving van het plangebied.

Het onderzoeksterrein vormde ten tijde van het onderzoek een geploegde en gegde akker die derhalve vrijwel geheel gekarteerd is.

De oppervlaktekartering heeft slechts relatief modern materiaal opgeleverd dat op zijn vroegst uit de Late-Middeleeuwen dateert maar waarschijnlijk van Post-Middeleeuwse ouderdom is. Dit materiaal lijkt met het opbrengen van mest binnen het plangebied te zijn terechtgekomen.

Het booronderzoek heeft onder de humeuze bovengrond geen archeologische indicatoren opgeleverd. Wel bleek duidelijk uit de boringen dat de bodem binnen het plangebied recent tot grote diepte verstoord is. Dit is vrijwel zeker het gevolg van de tuinbouw.

De dikte van de humeuze grond vormt een aanwijzing dat binnen het plangebied oorspronkelijk een esdek aanwezig was. Dit esdek is ten gevolge van moderne grondbewerking echter volledig omgezet en (deels) vermengd met het onderliggende bodemmateriaal.

1 Inleiding

1.1 Algemeen

- Opdrachtgever: Novaform Vastgoedontwikkelaars b.v.
- Aanleiding onderzoek: Nieuwbouwplannen
- Datum uitvoering veldwerk: 17 maart 2007
- Archis CIS nummer: 21765

1.2 Locatiegegevens:

- Provincie: Noord-Brabant
- Gemeente: Tilburg
- Plaats: Berkel-Enschot
- Hoekcoördinaten:
  - o 137.785 / 400.661
  - o 137.908 / 400.290
  - o 137.663 / 400.164
  - o 137.561 / 400.240
- Eigendom: Novaform Vastgoedontwikkelaars b.v.
- Oppervlakte onderzoeksgebied: 8.9 ha
- Toponiem: 't Hoekske
- Globale ligging: Ten westen van kern Berkel-Enschot
- Grondgebruik: Aardbeienakker
- Hoogteligging: 12 m +NAP
- Bepaling locaties: GPS Garmin, meetlinten

1.3 Onderzoek

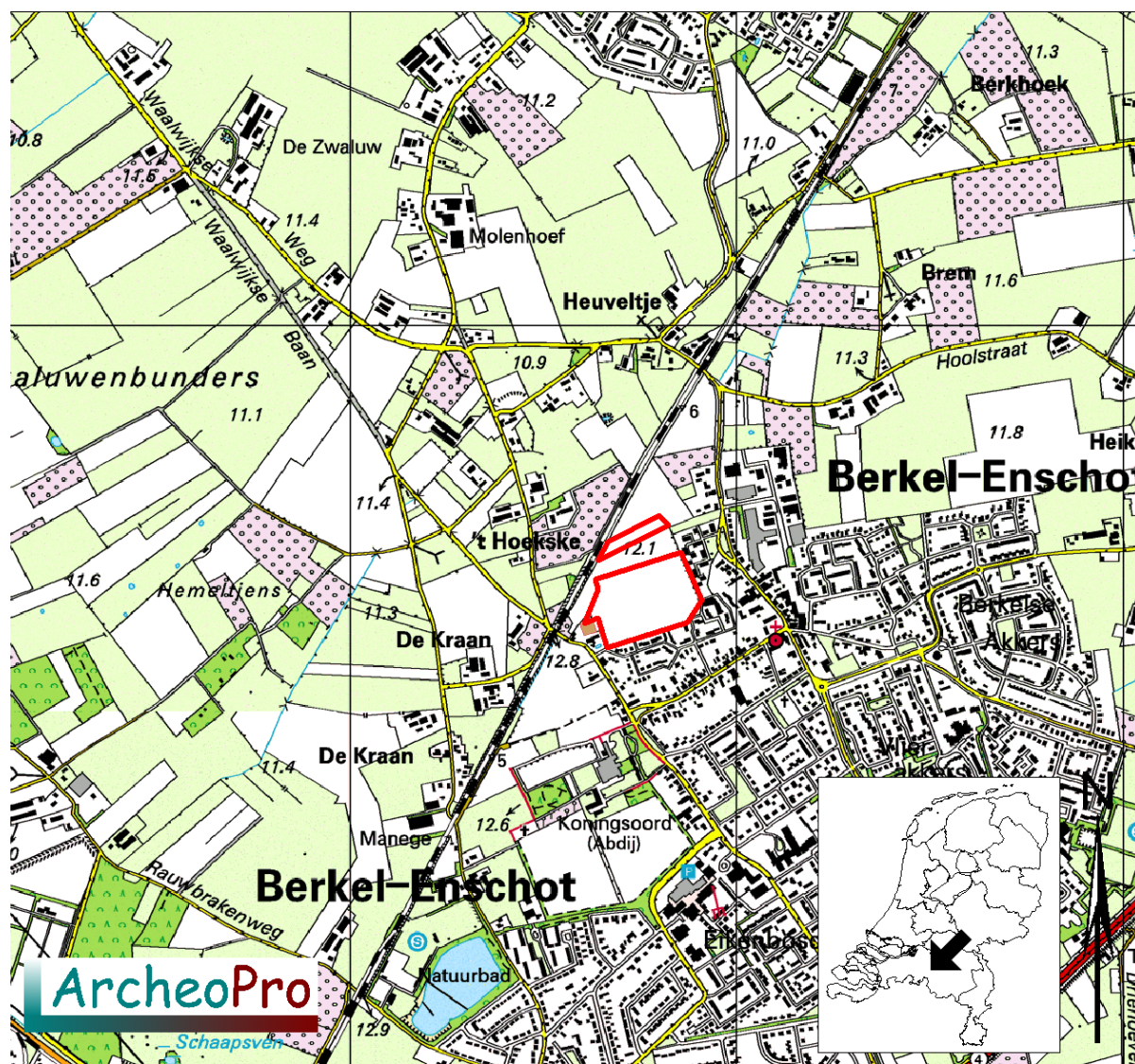
Op 17 maart is door ArcheoPro een Inventariserend VeldOnderzoek (IVO) uitgevoerd op het terrein 't Hoekske te Berkel-Enschot.

Het onderzoek had als doel eventueel aanwezige archeologische waarden in kaart te brengen. De aanleiding voor het onderzoek vormt de voorgenomen herinrichting van het terrein

Het archeologisch onderzoek betrof een Inventariserend VeldOnderzoek (IVO) met bureaustudie. ArcheoPro voert haar onderzoeken uit conform de hiervoor vastgelegde normen en richtlijnen en is door het College voor de Archeologische Kwaliteit (CvAK) goedgekeurd als bedrijf dat bodemversturende werkzaamheden mag verrichten in het kader van inventariserend veldonderzoek met als doel het opsporen of onderzoeken van archeologische monumenten.

Het veldonderzoek is uitgevoerd door drs. R.P. Exaltus (senior-archeoloog), ing. P.J. Orbons (senior vakspecialist), J. Bekendam, H. Ramakers en P. Jennekens (veld-technici)..

Figuur 1: De ligging van het plangebied (rood omlijnd).

2 Methodes

2.1 Bureauonderzoek

Tijdens het bureauonderzoek wordt door de bestudering van beschikbare bronnen, kennis vergaard omtrent de bodem en geologie van het onderzoeksgebied en de hierin bekende en te verwachten archeologische waarden.

Aan de hand van de resultaten van het bureauonderzoek kan de beste aanpak voor het veldonderzoek worden bepaald.

Hierbij zijn de volgende bronnen geraadpleegd:

- Indicatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW)
- Archeologische MonumentenKaart (AMK)
- ARChEologisch Informatie Systeem (ARCHIS)
- Atlas van topografische kaarten Nederland 1955-1965
- De geschiedenis van het Zuidlimburgse cultuurlandschap, J. Renes 1988
- Bodemkaart 1:50.000
- Geomorfologische kaart 1:50.000
- Grote historische atlas van Nederland 1:50.000 1838-1857 (Deel 4 Zuid-Nederland)
- Grote historische topografische atlas van Nederland 1:25.000 1894-1926 Limburg
- Grote topografische atlas van Nederland 1:50.000
- Overig historisch kaartmateriaal

2.2 Veldonderzoek

Veldonderzoek is gericht op het bepalen van de intactheid van de bodem, het opsporen van locaties die in het (verre) verleden geschikt zijn geweest voor bewoning en het opsporen van archeologische indicatoren zoals houtskool, aardewerk, (vuur)steen, glas, bot, enz.

Indien oppervlaktevondsten aanwezig kunnen zijn, wordt bij voorkeur een oppervlaktekartering uitgevoerd waarbij het terrein wordt belopen in parallel aan elkaar liggende banen met maximaal vijf meter tussenruimte.

Indien een oppervlaktekartering niet mogelijk is in verband met begroeiing of latere afzettingen, is alleen de uitvoering van booronderzoek zinvol. In dergelijke gevallen wordt een uitgebreider booronderzoek uitgevoerd dan wanneer ook oppervlaktekartering mogelijk is.

Een dergelijk booronderzoek heeft tot doel vast te stellen in hoeverre de oorspronkelijke bodemopbouw nog intact is en of hierin archeologische indicatoren aanwezig (kunnen) zijn.

De boringen worden gezet in een grid van gelijkbenige driehoeken zodat de boringen zodanig ten opzichte van elkaar gespatieerd zijn dat deze optimaal over het onderzoeksterrein zijn verdeeld.

Op terreinen die kleiner zijn dan één hectare worden tenminste zes boringen gezet en wordt door ArcheoPro een netwerk van boorpunten toegepast met telkens 25 meter afstand tussen de boringen en 20 meter afstand tussen de boorraaien. Op deze manier wordt direct een dichtheid bereikt van tenminste 20 boringen per hectare.

Het gebruik van een guts met een diameter van drie centimeter maakt optimale bestudering van de bodemopbouw mogelijk. Om de kans op het aantreffen van archeologische resten zo groot mogelijk te maken is een edelmanboor met een diameter van vijftien centimeter, echter meer geschikt.

In veel gevallen voert ArcheoPro om bovenstaande redenen eerst gutsboringen uit om de bodemopbouw zo nauwkeurig mogelijk te bestuderen en vervolgens boringen met een 15 cm edelmanboor om de kans op het aantreffen van eventueel aanwezige archeologische resten zo groot mogelijk te maken. Het opgeboorde materiaal wordt hierbij gezeefd op een zeef met een maaswijdte van vier millimeter.

De boorpunten worden vastgelegd met behulp van meetlinten en GPS en ingemeten ten opzichte van NAP.

Figuur 2: Luchtfoto met daarop rood omlind het onderzoeksgebied. Bron: <http://maps.google.nl/>.

3. Veldonderzoek

3.1. Geo(morfo)logie en bodem

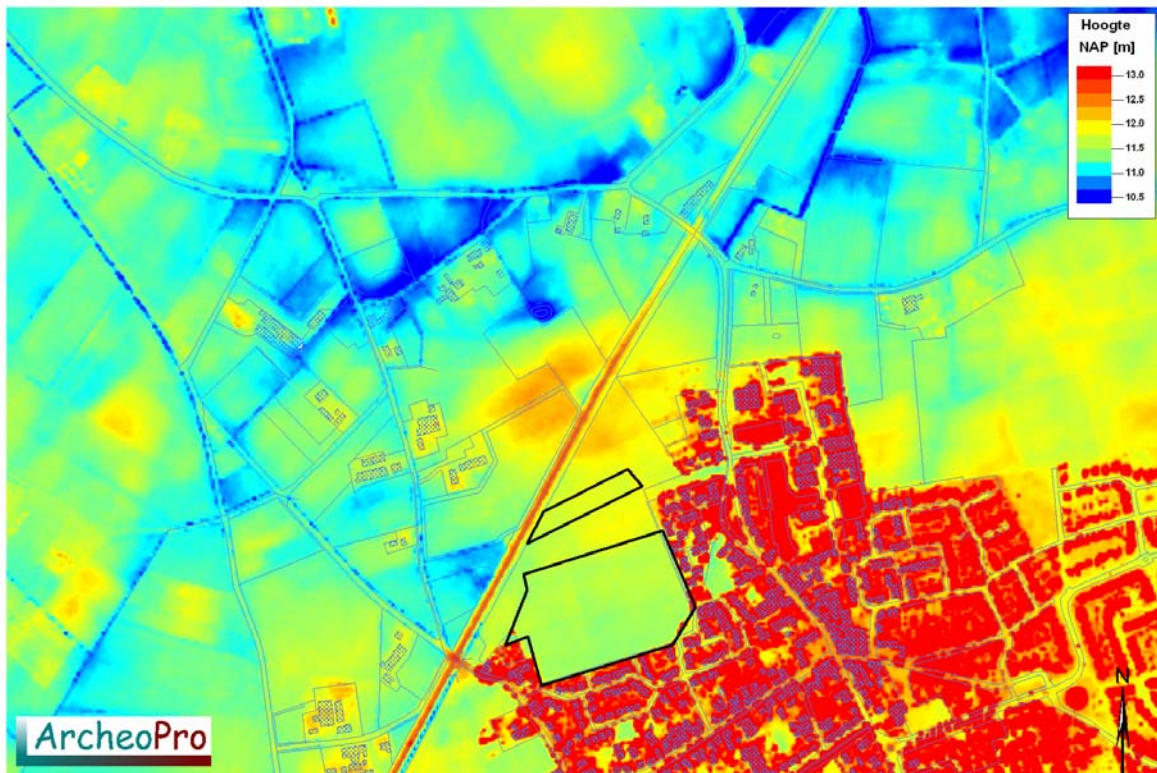
Het plangebied ligt op dekzand behorende tot de formatie van Twente. In het onderzoeksgebied bestaat dit dekzand uit lemig zand dat is afgezet in de laatste fase van de periode van de ijstijden (tot 10.000 jaar geleden). Dit dekzand is oorspronkelijk afgezet in lengteduinen die nu de ruggen in het landschap vormen.

Het dekzandlandschap rond Berkel – Enschoot wordt van oudsher doorsneden door beken. Het dal van een dergelijke beek (mogelijk een oude loop van de Leij) is op het AHN-beeld (zie Figuur 3) te herkennen als een langgerekte laagte op enkele honderden meter ten noordwesten van het plangebied. Op deze figuur is tevens te zien dat het meest noordelijke gedeelte van het plangebied deel uitmaakt van een dekzandhoogte die grenst aan dit beekdal.

Op de drogere delen van het dekzandlandschap zijn veelal podzolgronden ontstaan die gekenmerkt worden door een uitspoelingslaag (E-horizont) en een inspoelingslaag (B-horizont). De B-horizont gaat veelal via een overgangslaag (de BC-horizont) over in het niet door bodemvorming beïnvloede zand (de C-horizont). De bodemkaart geeft op enkele honderden meters ten westen en ten oosten van het plangebied de ligging van dergelijke bodems (veldpodzolgronden) aan.

Mogelijk zijn ook binnen het plangebied oorspronkelijk podzolbodems ontstaan.

De bodemkaart geeft overal binnen het plangebied echter de aanwezigheid aan van hoge zwarte enkeerdgronden. Dergelijke gronden worden gekenmerkt door de aanwezigheid van een tenminste 50cm dik oud bouwlanddek dat is ontstaan onder invloed van eeuwenlange bemesting met plaggen vermengd met potstalmest.

Figuur 3: Hoogtebeeld van het plangebied (zwart omlijnd), en de omgeving daarvan

3.2. Archeologie

Volgens de Indikatieve Kaart Archeologische Waarden (IKAW) heeft de noordelijke helft van het plangebied een hoge kans op het aantreffen van archeologische vindplaatsen terwijl de kans hierop in het zuidelijke deel middelhoog is.

Binnen het plangebied is volgens Archis één archeologische vindplaats (Waarneming 37584) aanwezig. Hier is aardewerk uit de IJzertijd aangetroffen alsmede aardewerk, zandsteen/kwartsiet en een ijzeren beslag (onderdeel van een gordel/riem) uit de Middeleeuwen. De vondsten zijn gedaan in 1998.

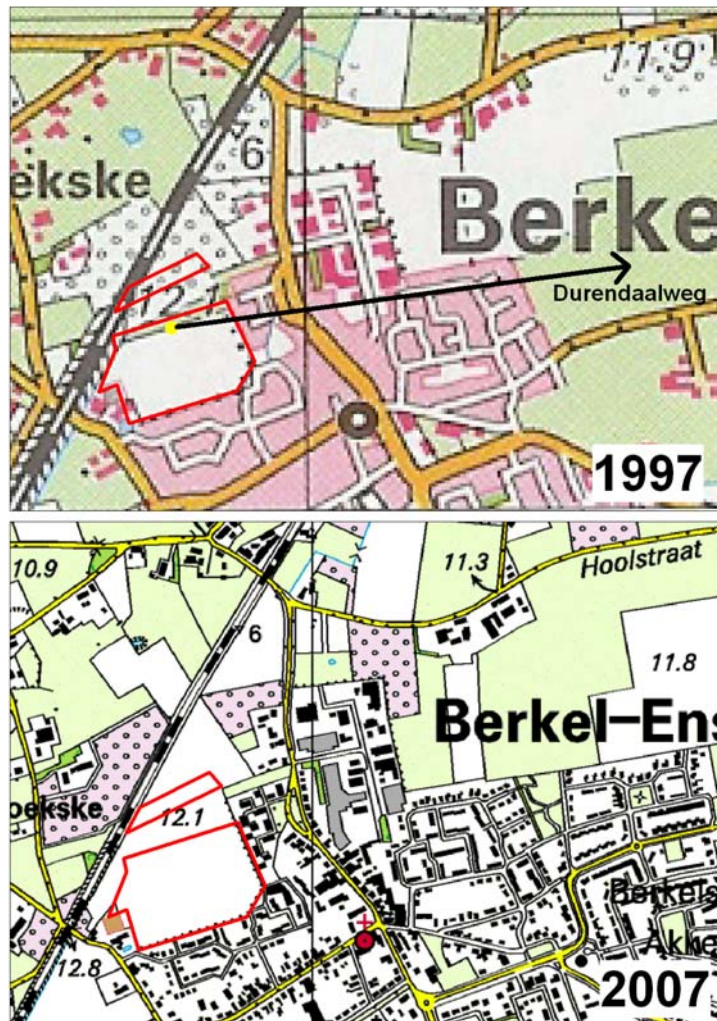
In Archis wordt de betreffende vondstlocatie beschreven als; *een losse vondst uit een wegcunet aan de noordzijde van de Durendaalweg*.

Binnen het plangebied zijn echter geen wegen aanwezig. De Durendaalweg ligt bovendien niet ten zuiden van het plangebied maar aan de oostzijde van Berkel-Enschot.

Figuur 4 toont de topografie van de noordelijke helft van Berkel –Enschot in 1997 en zoals deze nu is. Tevens is hierop aangegeven waar de Durendaalweg ligt.

Vergelijking van de beide kaartjes maakt duidelijk dat juist in de periode na 1997 een nieuwe wijk is aangelegd ten noorden van de Durendaalweg. De in 1998 gedane vondsten zijn derhalve vrijwel zeker uit dit gebied afkomstig en niet uit het plangebied.

De vondst op deze locatie van aardewerk uit de IJzertijd stemt bovendien goed overeen met de vindplaatsen met waarnemingsnummers 32646 en 224014. Hier zijn kringgreppels, langbedden, vlakgraven en aardewerk afkomstig van een urnenveld, aangetroffen. Daarnaast zijn op deze beide vindplaatsen niet nader gedateerde vuursteenvondsten gedaan. Ook op de vindplaats met waarnemingsnummer 37585 is niet nader gedateerd vuursteen aangetroffen. Tevens zijn hier vondsten gedaan uit de Vroege- en de Late Middeleeuwen (dierlijk bot en aardewerk).

Figuur 4: De ontwikkelingen tussen 1997 en 2007

Ongeveer honderd meter ten zuiden van het plangebied liggen de vindplaatsen met de waarnemingsnummers 21594 en 21595. Op beide vindplaatsen is aardewerk aangetroffen uit de Vroege Middeleeuwen. Op de vindplaats met waarnemingsnummer 21595 zijn bovendien aardewerkscherven aangetroffen uit de Late Middeleeuwen.

De vindplaats met waarnemingsnummer 403889 ligt het meest zuidelijk t.o.v. het plangebied en betreft vondsten uit diverse perioden, te beginnen met het Neolithicum. Uit deze periode zijn aardewerkscherven en een vuurstenen kern en kling aangetroffen. Tevens zijn hier aardewerkresten uit de Romeinse Tijd, de Vroege- en Late Middeleeuwen en uit de Nieuwe Tijd gevonden.

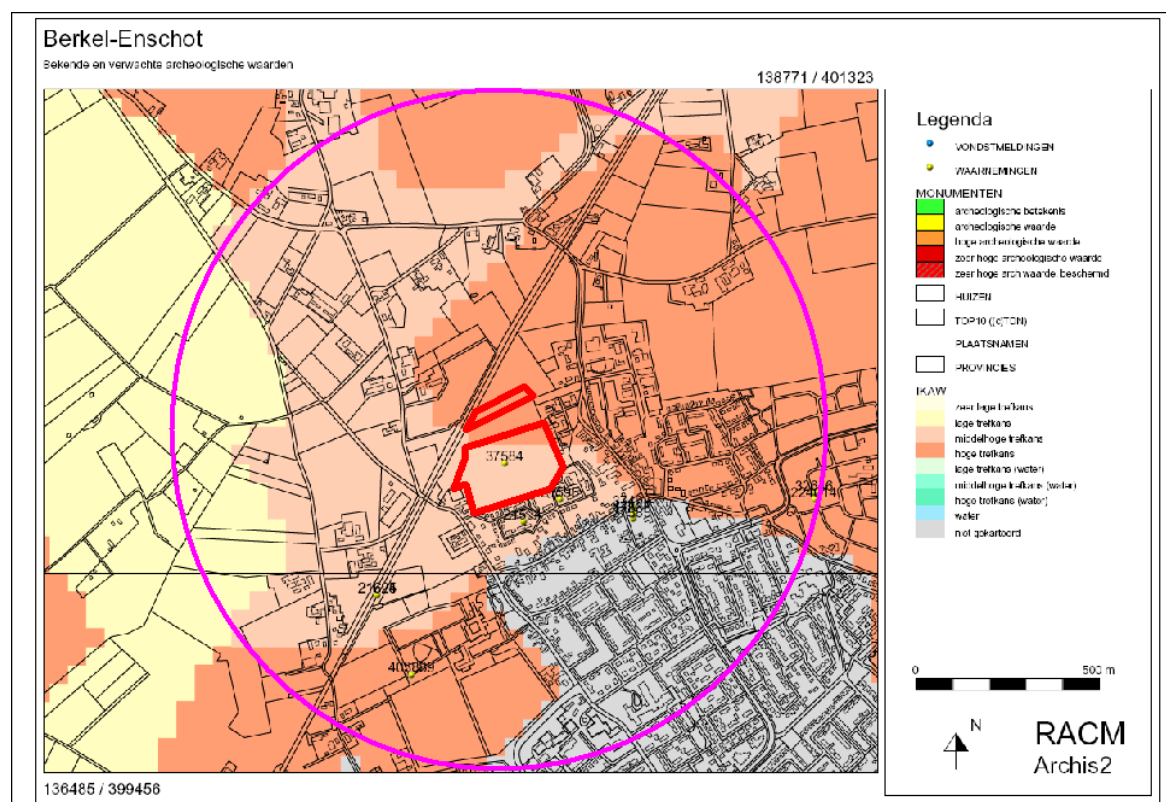
Waarnemingsnummer 37403 heeft betrekking op een kapel in de oude dorpskern van Berkel. Hier is aardewerk gevonden uit de Late Middeleeuwen. Hier pal ten zuiden van (waarnemingsnummer 17835) is baksteen, glas en aardewerk uit de Late Middeleeuwen aangetroffen, evenals aardewerk uit de Nieuwe Tijd.

De vindplaats met waarnemingsnummer 21624 tenslotte, betreft een niet nader bepaalde vindplaats uit de Nieuwe Tijd.

In de onderstaande tabel zijn alle vindplaatsen opgesomd, die binnen een straal van een kilometer rond het centrum van het plangebied liggen. In het betreffende gebied liggen geen archeologische monumenten.

Waarnemingen			
Nummer	Coördinaat	Periode	Vondsten
17835	138.100/400.160	Middeleeuwen Laat Nieuwe Tijd	Aardewerk, baksteen, tegel, kogelpot, Glasscherven, aardewerk
21594	137.800/400.140	Middeleeuwen Vroeg	Aardewerk, bolpot
21595	137.900/400.200	Middeleeuwen Vroeg Middeleeuwen Laat	Aardewerk, bolpot Aardewerk, kogelpot
21624	137.400/399.940	Nieuwe Tijd	Onbekend
32646	138.600/400.220	IJzertijd Vroeg Middeleeuwen Vroeg	Aardewerk Onbekend
37403	138.100/400.180	Middeleeuwen Laat	baksteen
37584	137.750/400.300	IJzertijd en Middeleeuwen	Aardewerk
37585	138.100/400.150	Steentijd Middeleeuwen Vroeg- en Laat	Vuursteen Bot, aardewerk
224014	138.600/400.200	Steentijd IJzertijd	Vuursteen Grafresten en aardewerk
403889	137.494/399.722	Neolithicum Romeinse Tijd Middeleeuwen Vroeg Middeleeuwen Laat Nieuwe Tijd	Aardewerk, vuurstenen kling en kern Terra nigra Aardewerk Aardewerk Aardewerk, porselein en glas

Figuur 5: Kaart met Archis-gegevens met daarop een cirkel met een straal van één kilometer rond het plangebied.

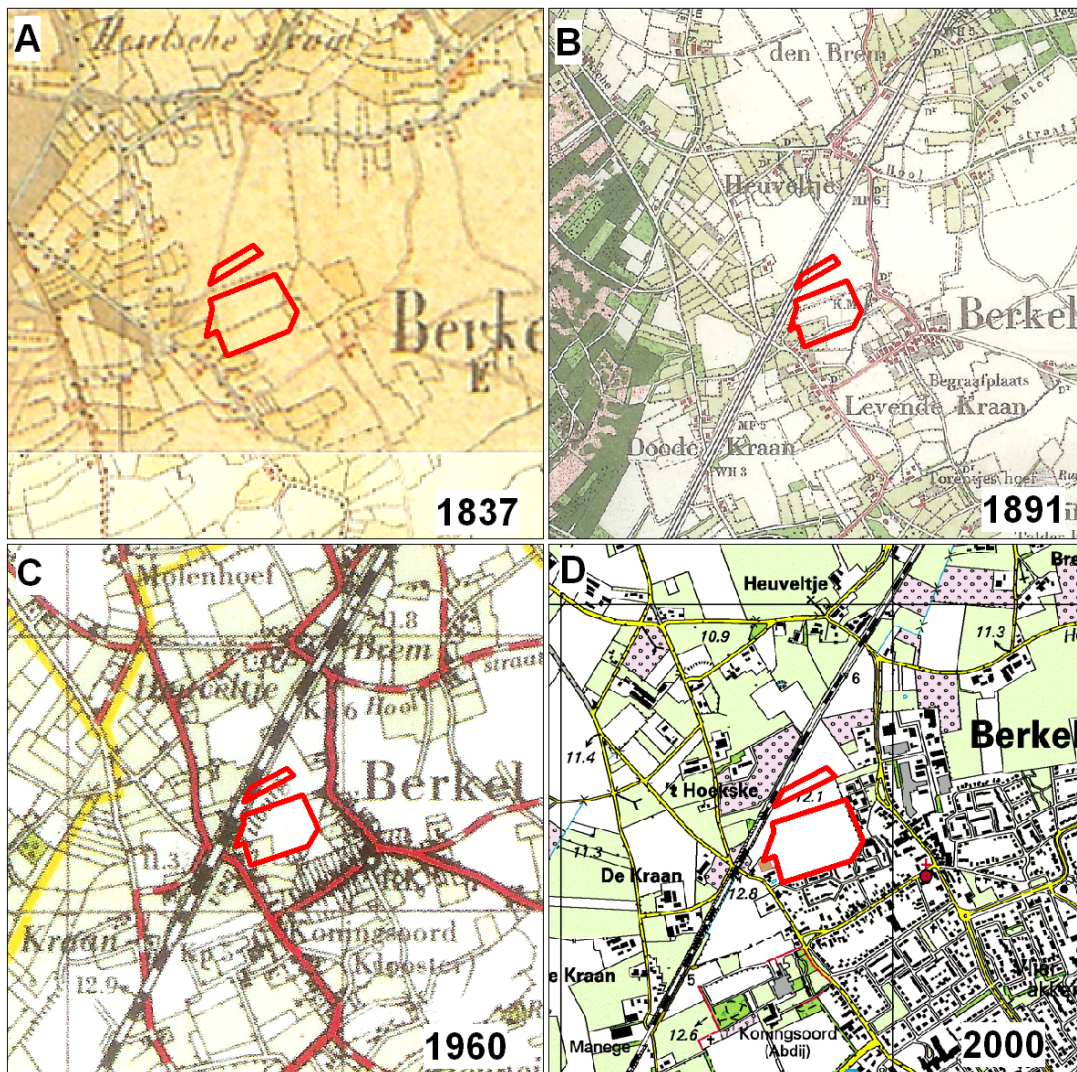
3.3. Historie

De namen Berkel en Enschoot zijn afgeleid van de oudere Nederlandse woorden “Berkeloo” en “Ende Skied”.

De streek, waarin de dorpen Berkel, Enschoot en ook het dorp Heulekom liggen, behoorde tot 1184 tot de heerlijkheid Tilburg. In 1811 ontstond de gemeente Berkel, Enschoot en Heulekom, doordat in dat jaar één maire voor deze drie dorpen werd aangewezen, namelijk maire Vugts. In 1941 werd de naam officieel gewijzigd in gemeente Berkel-Enschoot. Pas in 1996 werden de 3 plaatsen opgesplitst, waarna Berkel-Enschoot deel ging uitmaken van de gemeente Tilburg en Heulekom van de gemeente Oisterwijk.

Figuur 6 toont de topografische ontwikkeling van het plangebied in de periode tussen 1837 en 2007.

De kaart uit 1837 toont het plangebied als bouwland dat wordt doorsneden door twee west-oost lopende perceelsgrenzen. De kaart uit 1891 laat zien dat in de tussenliggende periode relatief veel veranderingen zijn opgetreden in de directe omgeving van het plangebied. Ten oosten van het plangebied is een buurtschap ontstaan en pal ten westen van het plangebied is inmiddels een spoorlijn aangelegd. De perceelsofdeling binnen het plangebied is nagenoeg ongewijzigd. Wel is

Figuur 6: Uitsneden uit de topografische kaarten uit achtereenvolgens: 1837, 1891 +/-1960 en 2007.

op de kaart uit 1891 goed te zien dat de, al in 1837 aanwezige perceelsgrenzen, weggetjes vormen. De meest noordelijke van deze twee weggetjes verbindt het plangebied met de ten oosten gelegen buurtschap. Rond 1960 zijn de weggetjes door het plangebied, verdwenen. Het plangebied vormt dan één ononderbroken geheel. Dit vormt een aanwijzing dat het plangebied destijds al intensief werd gebruikt voor de akkerbouw. In 2007 is de bebouwing van Berkel-Enschot tot tegen het plangebied aangegroeid. De situatie binnen het plangebied is nog steeds hetzelfde als rond 1960. De in figuur 4 afgebeelde topografische situatie in 1997, laat echter zien dat het noordelijke deel van het plangebied in de laatste decennia van de twintigste eeuw in gebruik is geweest als boomkwekerij.

3.4 Gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel en onderzoeksstrategie

Verwachte perioden (datering)

Op basis van de bekende (en gecorrigeerde) gegevens omtrent archeologische waarden in het gebied moet worden geconcludeerd dat archeologische vondsten uit perioden van voor de IJzertijd schaars zijn in de omgeving van het plangebied. Enkele vuursteenvondsten geven aan dat in de Steentijd echter wel menselijke activiteiten plaatsvonden in de (wijde) omgeving van het plangebied.

De aanwezigheid van vondsten uit de IJzertijd en de Romeinse binnen een straal van één kilometer rond het centrum van het plangebied, waaronder een crematiegrafveld, geven aan dat de omgeving van Berkel in deze tijd intensief bewoond werd. Bewoningsresten uit deze perioden zouden derhalve ook binnen het plangebied aanwezig kunnen zijn.

De ligging van het plangebied ten noorden van twee vindplaatsen met aardewerk uit de Vroege- en de Late Middeleeuwen alsmede de aanwezigheid van middeleeuwse vondsten in het oude centrum van Berkel, geven aan dat in elk geval rekening moet worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische vondsten en sporen uit de Middeleeuwen in het onderzoeksgebied.

Complextypen

Eventuele nederzittingsresten uit het Paleolithicum, Neolithicum of Mesolithicum kunnen van zeer geringe afmetingen zijn en hoeven nauwelijks meer te zijn dan de neerslag van een enkele (jacht)activiteit of een kortstondig kamp. De omvang hiervan kan beperkt zijn tot enkele (tientallen) vierkante meters.

Resten uit de Bronstijd, IJzertijd, Romeinse tijd of Middeleeuwen in het gebied zullen vooral nederzittingsresten betreffen van minimaal honderden vierkante meters grootte. De kans op de aanwezigheid van een grafveld uit de IJzertijd is, rekening houdend met territoriumgrootte in de IJzertijd, gering daar op enkele honderden meters ten oosten van het plangebied al een dergelijk grafveld aanwezig is.

Uiterlijke kenmerken

Nederzittingsresten uit alle perioden zullen binnen het plangebied uit vondststrooiingen bestaan met eventueel in de ondergrond aanwezige (resten van) paalsporen en afvalkuilen

Vondstmateriaal kan door diverse vormen van grondbewerking aan het oppervlak liggen.

Eventueel kunnen sporen zichtbaar zijn in recente bodemontsluitingen en geschoonde slootkanten.

Specifieke ligging (locatie)

De ligging van een voormalig beekje op enkele honderden meters ten westen van het plangebied, kan betekenen dat met name het hoger gelegen noordelijke deel van het plangebied een aantrekkelijke vestigingslocatie kan hebben gevormd in de prehistorie. Voor dit deel van het plangebied geeft de IKAW een hoge kans op het aantreffen van archeologische resten aan terwijl het zuidelijke deel in verband met de lagere ligging, een middelmatige kans op het aantreffen van archeologische resten heeft.

Ook in latere perioden zal dit hoger gelegen deel een aantrekkelijker vestigingslocatie hebben gevormd dan het lager gelegen, zuidelijke deel van het plangebied.

Mogelijke verstoringen

Indien binnen het plangebied inderdaad een esdek aanwezig is, zoals de bodemkaart aangeeft, kunnen hieronder liggende archeologische (nederzettings)sporen goed bewaard zijn gebleven. De initiële aanleg van het esdek zal echter tot aantasting van de bovenste delen van sporen geleid hebben.

In het plangebied vindt tuinbouw plaats. Het noordelijk deel is bovendien in het recente verleden in gebruik geweest als boomkwekerij. Het ligt voor de hand dat de intensieve bodembewerking die hiermee gepaard gaat, tot relatief diepe verstoring van de bodem heeft geleid.

Onderzoeksstrategie

Het opbrengen van potstalmest en de diverse stadia van verkaveling en grondgebruik, zullen het oorspronkelijke reliëf binnen het onderzoeksgebied sterk hebben aangetast.

Booronderzoek is noodzakelijk om in combinatie met maaiveldhoogtegegevens, het oorspronkelijke hoogteverloop zo nauwkeurig mogelijk te reconstrueren. Tevens kan hiermee de intactheid van de bodem worden bepaald. Om deze redenen wordt in eerste instantie een vlakdekkend booronderzoek over het gehele onderzoeksgebied uitgevoerd met behulp van een guts. Het gebruik van een guts maakt het mogelijk om de bodemopbouw exact te beschrijven. Overall waar oorspronkelijk een relatief hoog gelegen deel lijkt te hebben gelegen, de bodemopbouw nog (deels) intact is en/of archeologische indicatoren worden aangetroffen, wordt vervolgens nageboord met een edelmanboor met een diameter van 15 cm (of tweemaal met een edelmanboor met een diameter van 10 centimeter). Het hiermee opgeboorde materiaal wordt gezeefd op een zeef met een maaswijdte van vier millimeter.

Overall waar uit het gutsonderzoek blijkt dat de bodem tot in het onder de bouwvoor liggende zand is stukgeploegd en het maaiveld onbegroeid is, is het uitvoeren van een oppervlaktekartering effectiever voor het opsporen van archeologische vondsten dan het uitvoeren van megaboringen. In dergelijke gevallen wordt daarom gekozen voor het uitvoeren van een oppervlaktekartering. Hiertoe wordt het oppervlak systematisch belopen in parallel aan elkaar liggende banen met maximaal vijf meter tussenruimte.

4 Veldonderzoek

4.1 Aanpak

- Positie boringen: regelmatige verdeling over het plangebied, zie figuur 10.
- Gebruikt boormateriaal: guts met diameter van 3 cm / edelmanboor met diameter van 10cm (per boorpunt tweemaal gebruikt).
- Totaal aantal boringen: 90
- Boordichtheid: 10.1 boringen per hectare
- Geboorde diepte: 1 - 2 m -Mv
- Inmeten boorlocaties: GPS, meetlint.
- Boorbeschrijving: Archeologische Standaard Boorbeschrijving (ASB 5.1)
- Oppervlaktekartering: Het onderzoeksterrein vormde ten tijde van het onderzoek een geploegde en geëgde akker waarop de vondstzichtbaarheid goed was. Het oppervlak is derhalve vrijwel geheel gekarteerd.

4.2 Resultaten oppervlaktekartering

Tijdens de oppervlaktekartering zijn talrijke vondsten gedaan van scherven geglazuurd aardewerk, porselein en pijpenkoppen. Het grootste deel van de aardewerkscherven betreft scherven rood gebakken, gedraaid aardewerk met geelbruin loodglazuur. Het betreft in alle gevallen Laat- tot postmiddeleeuws materiaal.

Er zijn geen vondsten gedaan die met zekerheid uit de Middeleeuwen dateren.

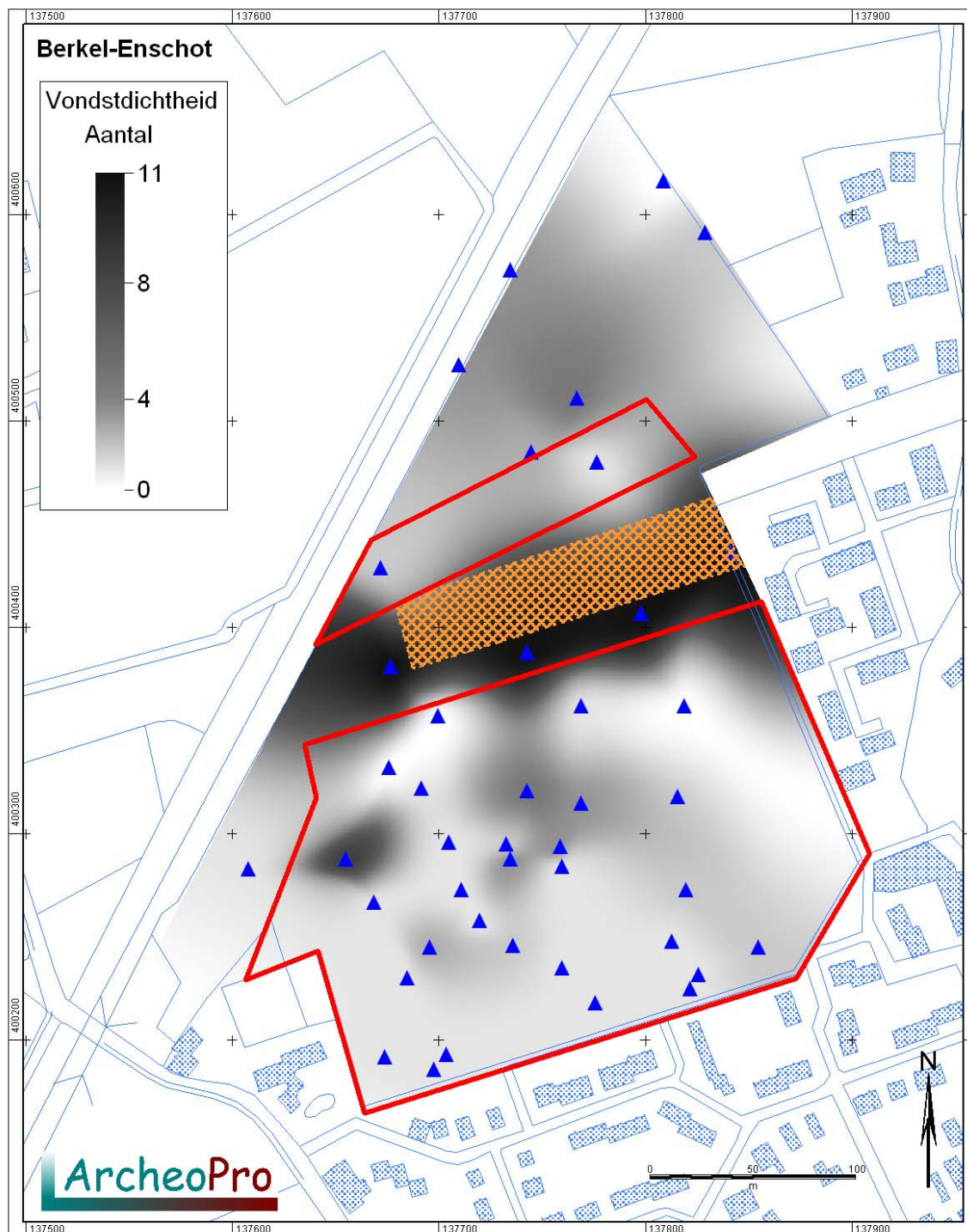
Uit perioden vroeger dan de Middeleeuwen, zijn tijdens de oppervlaktekartering in elk geval geen vondsten gedaan.

In figuur 8 is de verspreiding van de oppervlaktevondsten weergegeven. Hierop geven de blauwe driehoekjes de GPS-punten aan die telkens aan één of meerdere oppervlaktevondsten zijn toegekend.

Het verspreidingbeeld laat duidelijk zien dat de meeste vondsten zijn aangetroffen in een ruim honderd meter brede baan die ongeveer van west naar oost door het midden van het plangebied loopt. De ligging van deze baan komt grofweg overeen met de ligging van het weggetje dat hier in de negentiende eeuw aanwezig was (zie figuur 6 A en B). Het is derhalve gemakkelijk denkbaar dat het tijdens de oppervlaktekartering aangetroffen materiaal, afval vormt dat afkomstig is van de buurtschap ten oosten van het plangebied en dat tijdens bemesting hier op de akker(s) terecht is gekomen.

Figuur 7: Oppervlaktekartering op het plangebied

Figuur 8: De verspreiding van oppervlaktevondsten; de blauwe driehoekjes geven de GPS-punten aan die telkens aan één of meerdere oppervlaktevondsten zijn toegekend.

4.3 Resultaten booronderzoek

Tijdens het booronderzoek zijn 90 boringen gezet. Alle boringen zijn doorgezet tot een diepte van tenminste 30 cm in de (schone) C-horizont. Voor het booronderzoek is gebruik gemaakt van een guts met een diameter van drie centimeter en een edelmanboor met een diameter van 10 cm.

In verband met de aanwezigheid van beregeningsleidingen in de bodem alsmede een strook onder plastic bedekt land, is de afstand tussen de boorraaien iets aangepast. Deze bedraagt 32 in plaats van 30 meter. Door een afstand van telkens 32 meter tussen de boorraaien aan te houden kon gemakkelijk vermeden worden dat tijdens het boren schade werd toegebracht aan de op telkens 16 meter uit elkaar liggende beregeningsleidingen.

De ligging van de boorpunten is weergegeven op de boorpuntenkaart. De resultaten van het booronderzoek zijn opgesomd in tabel 2.

Bovenin de boringen is een sterk humeuze bouwvoor aangetroffen waarvan de dikte binnen het plangebied varieert van 35 centimeter tot anderhalve meter. Deze bouwvoor bestaat overwegend uit sterk humeus lemig zand. Hierin zijn in de meeste boringen ook brokken bodemmateriaal aanwezig die afkomstig zijn uit onderliggende bodemlagen. In de boringen 10, 57, 69, 72 en 78 vormen dergelijke brokken zelfs duidelijk een soort overgangslaag tussen de Bouwvoor en de C-horizont.

Het lijkt er derhalve sterk op dat vrijwel overal binnen het plangebied intensieve menging van de humeuze bovengrond en het hieronder gelegen bodemmateriaal plaatsvindt. Dit stemt overeen met het intensieve gebruik van de bodem binnen het plangebied zoals gebruikelijk voor de aardbeienteelt. De huidige grondgebruiker bevestigt deze praktijk.

Op de noordelijke helft van het plangebied gaat de bouwvoor in veruit de meeste boringen direct over in de schone C-horizont.

Op de zuidelijke helft van het plangebied is in de boringen 1, 4, 8, 9, 14, 18, 19, 21, 26, 27, 31, 32, en 35 tot en met 38, een laag zandige leem of lemig zand aanwezig boven de C-horizont.

Restanten van podzolvorming zijn slechts aangetroffen in de vorm van een BC-horizont. Dit is het geval in de boringen 11, 13, 16, 23, 28, 30, 34, 40, 59 en 70. In de boringen 11, 13, 16, 23 en 28, is deze aangeploegd.

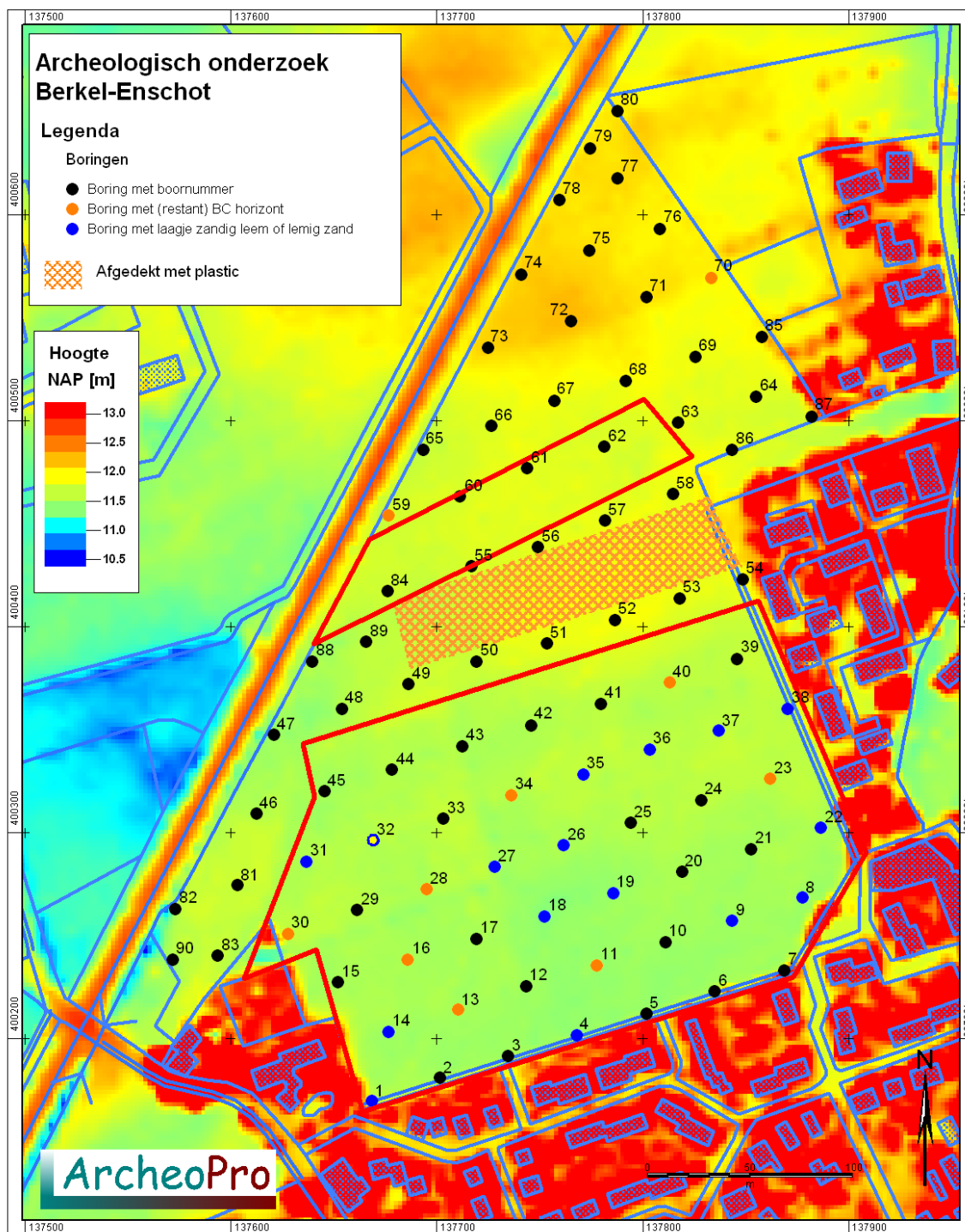
Omdat op de boorpunten waarop nog restanten van een BC-horizont zijn aangetroffen nog enigszins de kans bestaat dat dieper gelegen archeologische resten aanwezig zijn die (nog) niet door grondbewerking aan het oppervlak terecht zijn gekomen, is op deze boorpunten telkens tweemaal nageboord met een edelmanboor met een diameter van 10 centimeter. Op deze manier is een zelfde volume aan bodemmateriaal aangeboord als met een edelmanboor met een diameter van 15 centimeter.

Het opgeboorde materiaal is gezeefd op een zeef met een maaswijdte van vier millimeter. Hierbij zijn in de BC-horizont en in de onderliggende C-horizont, geen archeologische indicatoren aangetroffen. Tot onderin de humeuze bovengrond zijn, naast vondsten zoals gedaan tijdens de oppervlaktekartering, plastic, glas, baksteenpuin en resten van modern aardewerk aangetroffen. De aanwezigheid hiervan tot onderin de humeuze bovengrond bevestigen de veronderstelling dat deze aan intensieve grondbewerking blootstaat.

Figuur 9: Foto van boorkern uit boring 57. Hierin is tussen 57 en 70 cm de overgangslaag te zien tussen de sterk humeuze bovengrond en de C-Horizont.

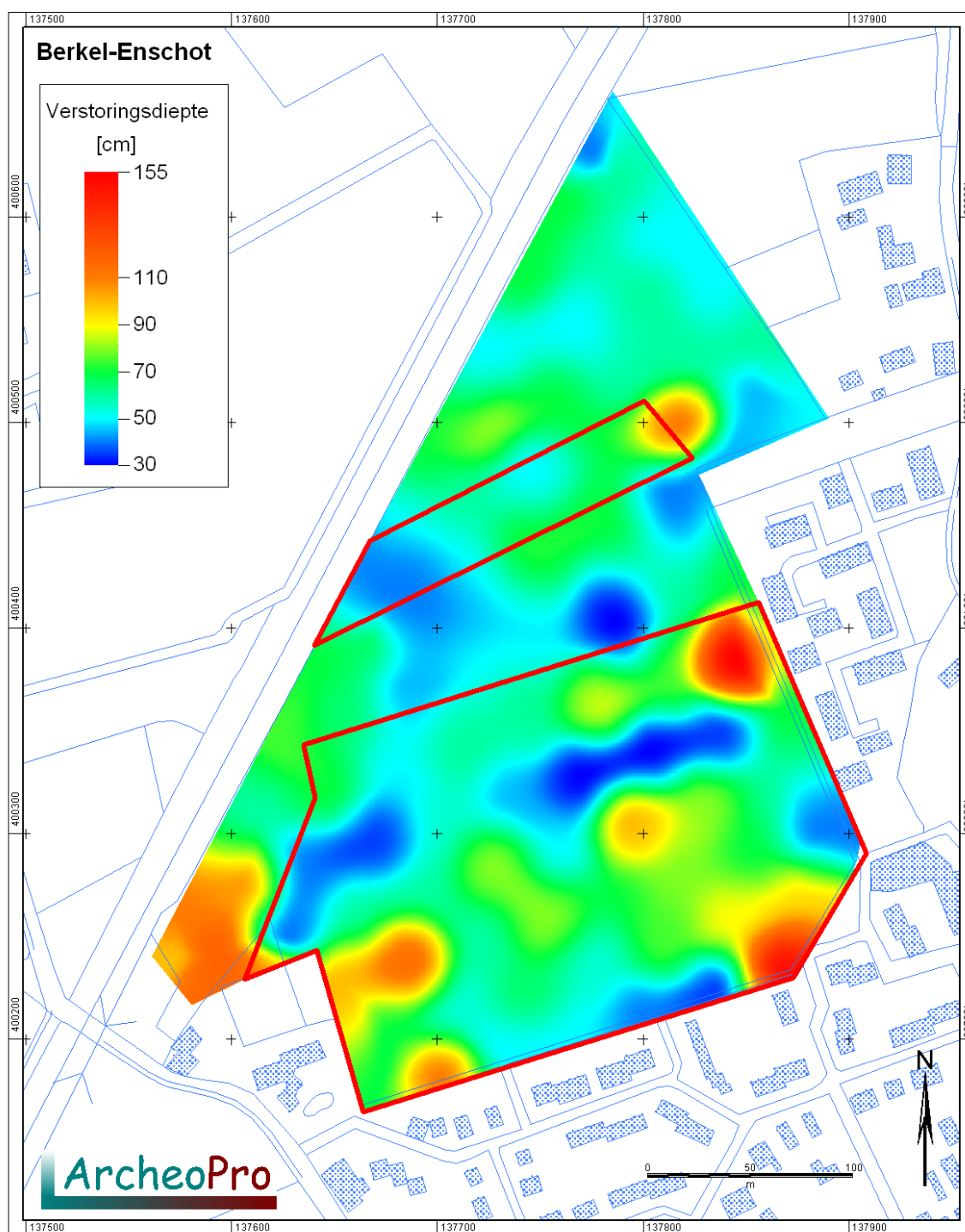

Figuur 10: Hoogtekaart met de boorpunten; op de in blauw aangegeven boorpunten is een laag lemig zand of zandige leem aangetroffen. Op de in oranje aangegeven boorpunten is nog een (restant van) een BC-horizont aangetroffen. In boring 32 is beide het geval.

Boor nummer	NAP	X coördinaat	Y coördinaat	Bouwvoor; Sterk humeus lemig zand (donkerbruin)	Aangeploegde laag tussen bouwvoor en onderliggende bodemlaag	BC-horizont Sterk humeus lemig zand (geelbruin)	Zandige leem (geelgrijs)	Lemig zand (geelgrijs)	C-horizont (lichtgeel)
Boring 1	11.9	137668.8	400169.9	0-70			70-75		75-120
Boring 2	11.6	137701.8	400181.1	0-110					110-150
Boring 3	11.6	137734.8	400191.7	0-50					50-90
Boring 4	11.6	137768.4	400201.7	0-50			50-60		60-120
Boring 5	11.6	137802.4	400212.4	0-40					40-90
Boring 6	11.8	137835.1	400223.0	0-35					35-70
Boring 7	12.2	137869.1	400233.2	0-150					150-200
Boring 8	11.6	137878.1	400268.5	0-95			95-100		100-150
Boring 9	11.6	137843.6	400257.4	0-90				90-120	120-150
Boring 10	11.6	137811.3	400246.8	0-75	60-75				75-110
Boring 11	11.6	137778.2	400235.7	0-55		55-75x			75-120
Boring 12	11.6	137743.7	400225.5	0-65					65-100
Boring 13	11.6	137710.6	400214.1	0-55		55-70x			70-120
Boring 14	11.6	137677.0	400203.4	0-70 baksteen			80-85		85-120
Boring 15	11.6	137652.3	400227.7	0-100					100-160
Boring 16	11.6	137686.3	400238.3	0-115		115-125x			125-160
Boring 17	11.6	137719.5	400248.5	0-60					60-95
Boring 18	11.5	137752.7	400259.5	0-80			80-110		110-150
Boring 19	11.6	137786.2	400270.6	0-70				70-85	85-120
Boring 20	11.6	137819.4	400281.2	0-80					80-120
Boring 21	11.6	137853.0	400291.9	0-70					70-120
Boring 22	11.6	137887.0	400302.5	0-40				70-80	80-120
Boring 23	11.7	137862.3	400326.3	0-60		60-80x			80-120
Boring 24	11.7	137828.8	400315.7	0-80					80-120
Boring 25	11.7	137794.7	400305.0	0-100					100-150
Boring 26	11.7	137762.0	400294.0	0-50				80-85	85-120
Boring 27	11.6	137728.4	400283.4	0-80				90-120	120-150
Boring 28	11.7	137695.3	400272.7	0-60		60-80x			80-120
Boring 29	11.7	137661.7	400262.5	0-60					60-100
Boring 30	11.7	137628.1	400251.0	0-40		45-75			75-120
Boring 31	11.7	137637.0	400285.9	0-40				40-80x	80-120
Boring 32	11.7	137669.3	400296.5	0-35		35-45		45-60	60-100
Boring 33	11.8	137703.3	400307.1	0-55					55-100
Boring 34	11.7	137736.5	400318.2	0-45		45-80			80-120
Boring 35	11.7	137771.4	400328.4	0-30				30-80	80-120
Boring 36	11.7	137803.7	400340.3	0-30				60-90	90-120
Boring 37	11.7	137837.3	400349.6	0-35				45-90	90-120
Boring 38	11.7	137870.8	400360.3	0-70				100-110	110-150
Boring 39	11.7	137846.2	400384.5	0-155					155-190
Boring 40	11.7	137813.5	400373.0	0-75		75-90			90-120
Boring 41	11.7	137779.9	400362.4	0-85					85-120
Boring 42	11.7	137746.3	400352.2	0-60					60-100
Boring 43	11.6	137712.7	400342.0	0-60					60-100
Boring 44	11.7	137678.7	400330.9	0-50					50-100g
Boring 45	11.6	137645.9	400320.3	0-70					70-100g
Boring 46	11.7	137612.8	400309.3	0-60					60-100
Boring 47	11.6	137621.3	400347.5	0-75					75-110
Boring 48	11.7	137654.5	400360.1	0-65					65-90
Boring 49	11.8	137686.6	400372.1	0-45					45-90
Boring 50	11.8	137719.8	400383.1	0-57					57-80
Boring 51	11.9	137753.9	400392.1	0-50					50-80
Boring 52	12.0	137786.9	400403.2	0-30					35-75
Boring 53	11.9	137818.3	400413.7	0-60					60-90
Boring 54	12.0	137849.1	400423.0	0-70					70-90
Boring 55	11.8	137717.1	400429.3	0-50					50-100
Boring 56	11.9	137749.5	400438.8	0-72					70-120

Boring 57	11.9	137782.1	400451.4	0-50	50-70			70-120
Boring 58	11.9	137815.0	400464.3	0-40				40-100
Boring 59	11.8	137677.0	400454.1	0-50		50-60		60-100
Boring 60	11.8	137711.7	400463.4	0-60				60-90
Boring 61	11.9	137744.1	400476.9	0-50				50-80
Boring 62	11.9	137781.5	400487.3	0-70				70-100
Boring 63	11.9	137817.7	400499.0	0-110				110-150
Boring 64	11.9	137855.4	400511.6	0-45				45-90
Boring 65	11.7	137693.8	400485.9	0-70				70-120
Boring 66	11.9	137726.7	400497.5	0-80				80-120
Boring 67	12.0	137757.5	400509.5	0-70				70-100
Boring 68	12.0	137792.3	400519.4	0-60				60-100
Boring 69	11.9	137826.1	400530.8	0-40	40-60			60-100
Boring 70	12.0	137833.6	400569.1	0-50		50-60		60-110
Boring 71	12.1	137802.1	400560.1	0-60				60-90
Boring 72	12.3	137765.6	400548.1	0-30	30-50			50-90
Boring 73	12.2	137725.2	400535.5	0-50				50-90
Boring 74	12.2	137741.2	400570.7	0-70				70-90
Boring 75	12.1	137774.3	400582.6	0-60				60-100
Boring 76	12.0	137808.8	400592.8	0-50				50-80
Boring 77	12.1	137788.1	400617.5	0-60				60-110
Boring 78	12.1	137759.9	400607.1	0-40	40-70			70-100
Boring 79	12.1	137775.0	400632.0	0-40				40-130
Boring 80	12.1	137787.9	400650.2	0-50				50-90
Boring 81	11.8	137603.4	400274.8	0-105				105-160
Boring 82	11.7	137573.2	400262.9	0-110				110-150
Boring 83	11.7	137594.1	400240.4	0-120				120-150
Boring 84	11.8	137676.7	400417.3	0-40				70-90
Boring 85	0.0	137858.2	400540.7	0-60				50-100
Boring 86	0.0	137843.6	400486.0	0-45				45-100
Boring 87	0.0	137882.3	400502.0	0-50				50-100
Boring 88	0.0	137640.0	400383.1	0-70				70-100
Boring 89	0.0	137666.2	400392.6	0-65				65-100
Boring 90	0.0	137572.1	400238.5	0-100				100-150

Figuur 11: Dikte van de verstoorde bovengrond binnen het plangebied.

5. Conclusies en aanbevelingen

Binnen het onderzoeksterrein zijn 90 boringen gezet. Over nagenoeg het gehele oppervlak van het onderzoeksterrein is een oppervlakte kartering uitgevoerd. De vondstzichtbaarheid was goed.

De oppervlaktekartering heeft slechts relatief modern materiaal opgeleverd dat op zijn vroegst uit de Late Middeleeuwen dateert maar dat waarschijnlijk van post-middeleeuwse ouderdom is. Dit materiaal lijkt tijdens het opbrengen van mest binnen het plangebied te zijn terechtgekomen.

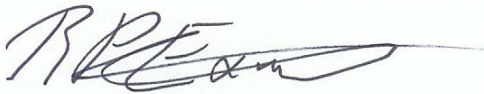
Uit het booronderzoek bleek duidelijk dat de bodem binnen het plangebied recent tot grote diepte verstoord is. Dit is vrijwel zeker het gevolg van de aardbeienteelt die binnen het plangebied plaatsvindt en het tot ongeveer tien jaar geleden in gebruik zijn van het noordelijke deel van het plangebied als boomkwekerij.

Het booronderzoek heeft onder de verstoorde bovengrond geen archeologische indicatoren opgeleverd.

De dikte van de humeuze grond vormt een aanwijzing dat binnen het plangebied oorspronkelijk een esdek aanwezig was. Dit esdek is ten gevolge van moderne grondbewerking echter volledig omgezet en (deels) vermengd met het onderliggende bodemmateriaal.

Zoals het gespecificeerd archeologisch verwachtingsmodel aangeeft, moet in de omgeving van het plangebied met name op hogere delen van het landschap rekening worden gehouden met bewoningsresten uit het (verre) verleden. In de omgeving van het onderzoeksgebied bestaat vooral kans op de aanwezigheid van bewoningsresten uit de IJzertijd, Romeinse tijd en de Middeleeuwen. Niettemin zijn ook op de hoger liggende, noordelijke helft van het plangebied, geen archeologische indicatoren uit deze perioden aangetroffen.

Indien onverhoopt toch archeologische materialen en/of sporen aangetroffen worden, dienen deze gemeld te worden bij de Gemeente Tilburg, conform Monumentenwet 1988, artikel 47.

Drs. R.P. Exaltus
Senior-archeoloog

Archeologische tijdschaal

Periode	Datering
Midden- en Laat Paleolithicum (oude steentijd)	250.000 - 9000
Mesolithicum (midden steentijd)	9000 - 4500
Neolithicum (nieuwe steentijd)	4500 - 2100
Bronstijd	2000 - 800
IJzertijd	800 - 12 v. chr
Romeinse tijd	12 v chr - 500 n. chr.
Vroege middeleeuwen	500 - 1000
Late middeleeuwen	1000 - 1500
Nieuwe tijd	1500 - heden

Tijdschaal volgens Es. Van W.A., Sarfatij, H. & P.J. Woltering (red.) 1988

Literatuur

Es. Van W.A., Sarfatij, H. & P.J. Woltering (red.) 1988. Archeologie in Nederland; De rijkdom van het bodemarchief. Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek. Amersfoort.

Kuiper, M. 2006/2007. Atlas van topografische kaarten Nederland, 1955-1965. Uitgeverij 12 Provinciën, Landsmeer.

Rijksdienst voor het oudheidkundig Bodemonderzoek, ARCHIS II (Archeologisch Informatie Systeem), <http://www.archis.archis.nl:70/archis/>

Rijksdienst voor het Oudheidkundig Bodemonderzoek 2000, IKAW 2 (Indicatieve kaart Archeologische Waarden), Amersfoort.

Grote historische Provincie Atlas van Nederland; deel 4 Zuid-Nederland 1838-1857 1:50.000. Topografische dienst Wolters Noordhoff Groningen 1990

Grote historische topografische Provincie Atlas Noord-Brabant; 1905 1:25.000. Nieuwland Tilburg 2006

Grote topografische atlas van Nederland 1:50.000 Deel 4 Zuid-Nederland. Topografische dienst. Wolters Noordhoff Groningen 1997

Stichting voor Bodemkartering, 1989. Bodemkaart van Nederland 1:50.000. Blad 59, 60W, 60O, herziene uitgave. Wageningen.